

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Elvira Lindo
A CORAZÓN ABIERTO

Copyright © Elvira Lindo, 2020
Copyright © Editorial Planeta, S.A., 2020
Seix Barral, un sello editorial de Editorial Planeta, S.A.

Interior illustrations © Miguel Sánchez Lindo

Translation Copyright © 2023 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-04676-2

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Elvira Lindo

NA OTVORENOM
SRČU

Prevela Vesna Rakonjac

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2023.

*Mojoj sestri Inmi,
i braći Manuelu i Sezaru.
sa nežnošću i zahvalnošću
zbog tolikih godina
provedenih u dobrom društvu*

*Zar nisu samo snovi
sve ono što
ostavljamo za sobom?*

Emili Dickinson

DEVETOGODIŠNJI
MANUEL

Moja sestra i ja sedele smo naspram njih dvojice: oca i njegovog cimera. Manolo i Klemente. Obojica su učtivo sedeli na bolničkim stolicama od veštačke braon kože za malim stočićima sa preklopnom daskom čekajući večeru. Pomalo su ličili na školarce iako su obojica bili stari i disali su prikačeni na bocu sa kiseonikom. Otac je bio očesljan kako se nije česljavao pre, barem ga ja nisam videla, ako ne računamo neke fotografije iz mladosti koje je sa velikom strašću slao majci. Jednoj medicinskoj sestri je bio simpatičan, iako se ponašao zaista loše, i svakog jutra ga je česljavao na taj način. Uvojci, sad već prilično proređeni, stajali su namazani briljantinom i umotani na potiljku; ističući potom njegove grube crte lice koje su se povinovale prestrašenom izrazu tipičnom za zlostavljana životinju. A to je i bio. Znao je da mu je smrt za vratom i da neće moći da uradi ništa kako bi je izbegao. Čim ga otpuste, ponovo će početi da puši i pije a jednog od tih dana, znao je to, umreće od gušenja. Više se bojavao toga da će umreti sam nego same smrti; zbog toga se grčevito držao svog cimera, Klementea, i među njima dvojicom se uspostavila neobična atmosfera drugarskog odnosa.

* * *

Klemente je bio veseljak, prilično gojazan, starčić koji je još uvek imao šlem frizuru kao pevači sedamdesetih godina ili kao neki propali musketar. Živeo je u staračkom domu.

Ranije je, kako kaže, prodavao kuhinje, ali zatim je posao propao i kada je kralj Mida, kako je samog sebe nazivao, ostao bez ičega, žena i deca su ga napustili. Poslednju verenicu, sa kojom je živeo pre nego što su ih na silu iselili, ona koju strastveno zove Polakita* zbog njenog porekla, nismo videle za ova tri dana kako dolazimo ocu u posetu. Klemente se savršeno uklapao u našu porodicu jer nas je na tako nešto tata već navikao, još otkad smo bili mali: da prihvatimo strance sa kojima je on ostvario kontakt, svidelo se to nama ili ne. On je često bio privržen ljudima koje je sretao za šankom, kratkotrajnim prijateljstvima koja se sklapaju kraj pijačnih tezgi, konobarima, apotekarima, prodavcima, radnicima i portirima, dalekim rođacima, svim onim ljudima sa kojima se može zapodenuti površni razgovor koji rečima ispunjava tišinu. Nije mu bilo bitno ko su ti ljudi, njihovo poreklo niti stalež, i nikada mu nisu bili preterano interesantni. Pre svega otac je tražio društvo, verovatno je zbog trenutnog olakšanja, koje bi osetio kada nađe nekog sa kim može da razgovara i prikaže svoj srdačni karakter, zadržavao bilo koga u dugačkom razgovoru. Najmoćnija slika koju o njemu čuvam u arhivu sećanja: otac za šankom, obavijen oblakom dima, sa čašom i cigaretom u jednoj ruci dok je druga slobodna kako bi mogao njome da gestikulira, odsečan i isprekidan smeh, ili bes, kada bi mu se iznenada nepoznati usprotivio i postao njegov neprijatelj.

* * *

* Doslovno, mala Poljakinja. (Prim. lekt.)

Nedostatak kiseonika sprečavao je oca da izgovara dugačke rečenice, i prvi put u životu morao je da prihvati da sagovornik govori više od njega. Sestra i ja slušamo, kako smo uvek i radile, slušamo i diskonektujemo se. Naš porodični život je izgledao tako: dok je on imao svoje monologe, nas četvoro dece obogaćivali smo naš unutrašnji svet, i mora da je upravo to bio razlog što smo imali neobičnu težnju da se udaljimo a što nam je uvek izgledalo zabavno. Klemente je upoznao Manola u njegovim najmračnijim trenucima i samo zato je mogao da stekne premoć: on je već stekao izvesnu prisnost sa cevčicama koje su mu bile u nozdrvama i kroz koje je dobijao kiseonik, mogao je sa njima da govori i pričao nam je o nekoj maloj podvali koju su prethodne noći njih dvojica izveli kad su se obojica probudili gladni i pozvonili na dotično zvonce i na kraju uspeli da dođu do sestre, kojoj sada više nisu bili simpatični, i da se dokopaju jogurta i nekoliko biskvita sa komadićima čokolade. Često je, obraćajući se ocu, Klemente izgovarao „ovaj kolega ovde“ ili „baš ovaj ovde, kolega, noćas...“, a mi smo nemo slušale ovo žargonsko izražavanje poverenja upućeno jednom autoritativnom čoveku kao što je bio Manolo Lindo. Verujem da mu se niko nikada nije obratio sa „ovaj kolega ovde“, zbog čega je napravio grimasu protivljenja što ga neko degradira pred ćerkama. Ali kolega, da ga nazovem izrazom koji je koristio njegov cimer, kao da nije imao glasa da uzvрати, i na neki način Klemente je nadoknadio sopstveno odsustvo takta zaštitničkim stavom prema njemu, sprovodeći u delo ono što mu je išlo u prilog, a u tome je otac bio stručnjak: da pronađe nekog ko će da mu služi.

Klemente je, unutar tog neobičnog para, bio neka vrsta ličnog sekretara. Govorio bi nam šta je rekla doktorka ukoliko je bila u viziti

kad mi nismo bile tu i čuvao je na svom ormariću očevo mobilni telefon, da nas pozove u slučaju da kolegi padne na pamet da zatraži od nas nešto. Sestra se već navikla: kada telefon zazvoni u devet sati ujutru, to je Klemente da kaže da otac želi da mu donesemo u bolnicu novu čekovnu knjižicu banke *Santander*. Ne znamo zašto ima potrebu za čekovnom knjižicom u bolnici, ali sigurne smo da će se, ako mu je ne donesemo, naljutiti kao dete. Klemente nam je telefonirao i one noći kad je otac želeo da mu donesemo lepak za zubnu protezu. Nismo ni znale da je nosi. Uvek se hvalio da još uvek ima savršene zube, za razliku od skoro svih ostalih iz njegove generacije koja je bila generacija dece loše hranjene u detinjstvu. I Manolitov dnevnik, njegov dnevnik. Klemente nas je ponovo pozvao, ne zaboravite Manolitov dnevnik, molim vas, potreban mu je. To je bio školski dnevnik, za decu u osnovnoj školi, štampan 1996. i posvećen liku koji sam ja osmislila, a on je u njemu beležio sve brojeve telefona i adrese koje su mu bile važne. Naše brojeve, naše adrese, naših prijatelja, šefova, kolega, koji bi mu bili od pomoći da dođe do nas kada mu se ne javljamo na telefon. Poklanjali smo mu različite telefonske imenike, ali on je odbijao da baci taj dečji dnevnik u kojem je vlastitom rukom ispisao slova alfabeta u uglu stranica.

Klemente je ušao u naše živote pre tri dana, i svidelo nam se to ili ne, morale smo da ga prihvatimo, kao što smo toliko puta ranije prihvatale da razgovaramo sa nekim od prilično dosadnih očevih ortaka po piću ili sa nekom od žena sa kojima je bio u sumnjivoj vezi a što nam se još i gadilo.

Bilo je nečeg školarskog u toj sceni. Nosili su bolničke košulje kao da su kecelje. Nisu ispod nosili donji veš. Lupkali su prstima po

stolu jer nisu mogli da dočekaju trenutak da stigne večera i kada su čuli kako se kolica sa poslužavnicima približavaju hodnikom, obojica su, instinktivno i pod naletom emocija raširili noge. Moja sestra i ja smo se odjednom našle pred uznemirujućim prizorom genitalija, zgnječanih i crvenih, dvojice kolega. Ustale smo, pokrenute oprugama stida, i od tog momenta smo ostale da stojimo sve vreme, razmenjujući s vremena na vreme pokoji nervozni osmeh, kako bismo izbegle bilo kakvu mogućnost da ponovo ugledamo prizor koji bismo radije zaboravile. Otac je uvek bio bestidan, nije propuštao priliku da prikaže pola guzice kada je bio na plaži ili da pokaže dobar deo gaća tako što je nosio pantalone kakve nose današnji klinici, kao da se nadao da će jednom prilikom potpuno da mu padnu ne bi li doživeo opšti blam. To su bile ekscentričnosti koje su se pooštravale tokom godina i nagonile ga da recimo vezuje kravatu kao ešarpu ili da sako ukrivo zakopčava. Namerno je to radio kako bi privlačio pažnju, a onda bi nastavljao da radi kao ranije, samo zato što mu je pričinjavalo zadovoljstvo da te razbesni i da naruši pravila. Održavao je taj neposlušni duh koji je imao kao dečak. Poslednjih meseci, umesto da rečima ispravljam njegovu nemarnost, otkrila sam kako je bolje da mu priđem, ne govoreći ništa, zakopčam košulju kako treba ili popravim čvor kravate; tada bi se on predavao, topio od zadovoljstva, osećao se maženo i više se ne bi bunio.

Večera je stigla i njih dvojica proždrljivo jedu, teško dišući jer su ujedno pokušavali da dišu i očiste sve iz tanjira, oglođu kosti žudnjom psa, kao da su još uvek posleratna deca.

Klemente je bio glavni zabavljač ovog bolničkog krila, duhovit, oštar na jeziku, spreman da ujede: posedovao je neku vrstu otmene mudrosti koja nije bila svima nadohvat ruke. Tvrdio je da je piletina

koju služe u bolnici Gregorio Marañon kudikamo najbolja među svim bolničkim ustanovama u Madridu. Otac, prigušenim glasom, ali koji nikako nije mogao da oćuti sopstveno mišljenje, izjavi: „Bez sumnje.“ A Klemente nastavi „i ona iz Beate je odlična, ali đavola može da dosegne ovaj nivo. Ova je super“. Otac potvrdno klimnu glavom i tanušnim glasom reće da se i na klinici Rosario dobro jede. Zlatni penzioner i beskućnik ujedinjeni ovim jedinstvenim gastronomskim putovanjem.

Klemente se tada vratio na priću kada je bio trgovački putnik i prisećao se kako je obilazio sve restorane na putu koji je vodio od La Korunje do Madrida. Otac, koji je i sam naširoko i nadugaćko proputovao Španiju kako bi svodio račune i vršio reviziju za *Dragados*, firmu u kojoj je radio, dodade na listu još nekoliko naziva. Obojica su tako, popisujući nazive restorana i njihovih kulinarskih specijaliteta, lićili na takmićare kviza, dok bi u donjem uglu vreme otkucavalo tik-tak kako bi se povećala opšta tenzija.

Otac, koji se od nule penjao lestvicama do vrha firme naoružan isključivo upornošću i talentom za brojeve, sa svojom revizorskom tašnom posećivao je velika gradilišta širom Španije dok sam ja, prateći ga na nekim putovanjima nakon majćine smrti kako bih mu pravila društvo, videla kako je znao da nametne svoje prisustvo. Čovek sa tašnom se pojavljuje na recepciji hotela i zatiće osoblje kako ga saćekuje. Pre nego kao revizor, otac je izgledao i zauzimao stav nekog inspektora poslatog u mali grad da istraži mogući zloćin i razotkrije poćinioca. A više nego jednom bilo je upravo tako. Neumoljiv, mogao je da otegne sastanak sve do zore kako bi izvućkao priznanje od onog ko je zavukao ruku u kasu i kako bi potom

postigao dogovor. Kasnije, čitajući Simenonove romane o inspektoru Megreu, prepoznala sam veliku sličnost u načinu na koji se moj otac i Megre suočavaju sa završnim ispitivanjem. Obojica su pokazivala razumevanje, i inspektor i revizor, prema onome ko se predao iskušanju; ono u čemu se otac posebno isticao, zbog godina u kojima je bio odgovoran za račune velike firme, bilo je to što je izgledalo kao da otac započinje neki vid unutrašnje borbe. „Nikada nisam stavio u džep ni cent!“, uvek je govorio. A ja sam mu odgovarala da ne treba time da se hvali, da ga ljudi, po običaju, ne bi pokrali. Ali on je očajnički pokušavao da dokaže da je biti pošten retkost u zemlji opustošenoj korupcijom. A nešto je o tome znao.

U neku ruku i na mene se preneo taj njegov neobični oblik samilosti prema lopovima. Otac je uvek tiho govorio majci, kako bi tačno istakao važnost slučaja na kojem radi, kako se približava dogovoru sa grešnim potčinjenim na koji način treba da nadoknadi gubitak koji je načinio firmi, a zatim bi odlazio da to dobije od druge firme sa pismom preporuke u ruci. Čuvao je neke od tih veza čitavog života, kao da su one bile pokazatelji njegovih profesionalnih zasluga. Poslednjih godina života, kada su u Španiji isplivavale na površinu velike korupcijske afere, imao je običaj da kaže: „Danas se ljudi premalo ubijaju.“ Prema njegovom mišljenju mnogi političari bi trebalo da sebi oduzmu život kako ne bi uništili život svojoj porodici. Najgora kazna za jednog prestupnika, prema njegovom jedinstvenom sistemu moralnih vrednosti, nije bio zatvor, već javna sramota, i bilo mu je zabavno da brblja i da ushićeno govori o raznim vidovima nasilja, pozdravljajući odluku onih japanskih radnika koji su se, nakon što su otpušteni, bacili pod voz. Budući da je to uporno ponavljao, mora da sam upila ta shvatanja, jer kada bih videla nekog na optuženičkoj klupi, zadržtala bih od pomisli

na sramotu koju mora da je osećao i ne bih mogla da izbegnem, koliko god da je masa zahtevala pravdu, da ne osetim neku vrstu samilosti koja ne bi bila razumljiva svima u ovom našem društvu naklonjenom kažnjavanju. I da, kada pomislim da bih nekad mogla da završim u zatvoru, razmišljam o samoubistvu kao opciji kako bih konačno izašla sa scene ali dostojanstveno.

Za mene je bilo mučno da gledam kako pričljivi Klemente, čovek koji živi između staračkog doma i bolnica, svojim brbljanjem sprečava oca da otvori usta. Mi smo ga, u stvari, uvek slušali na način na koji podanici slušaju diktatore. Potčinjeni, kakvi smo bili odmalena, prema njegovim opširnim izlaganjima o bilo kojoj temi, sada smo patili od stokholmskog sindroma. Celog života smo čekali da otac prestane nasilno da oduzima vreme drugima svojim govorima koji se nikada ne završavaju, da bismo se sada našli u poziciji da žalimo zbog činjenice što je nateran da ćuti.

Poslednje dve godine zbog starosti je postao ogorčen; iz njegovih usta izlazili su samo apokaliptični stavovi. Šta smo drugo mogli da očekujemo, bio je svetski čovek koga je bolest otrgla od životnih navika: bara i ulice, kilometara koje bi svakodnevno prelazio po kvartu i centru, prelazeći mostove koji vode na Auto-put M-39. Međutim, zbog neprestanog besa koji je potpuno izbrisao njegovu čeličnu volju, na površinu je izbila verzija još surovije prošlosti, zato što je on prošlost uvek predstavljao uvijenu u ironiju koja je bacala neku vrstu dramatične senke. Radio je tako i mi smo se na to bili navikli ili smo bili prinuđeni da se naviknemo. Ironija je prekrila sve porodične nemire pretvarajući ih u zbirku anegdota. Bio je naviknut da na taj način podnosi tuđu krivicu a da tako lakše podnosi i

sopstvenu. Jednog dana došlo mu je da kaže: „Sećate se kad je mama otišla iz kuće?... Kako je bio zabavan taj dan, zar ne?“ A zatim me je pogledao očekujući moje slaganje sa tim, ali ja sam suvo odgovorila, ne bi se baš moglo reći da je bio zabavan nama deci, tata, bio je prilično tragičan, rekoh mu oštro. Tog puta nisam želela da mu pružim saosećanje. Ipak, samo u još nekim drugim prilikama uspeli smo da smognemo snage da postavimo granice njegovom pompeznom izlaganju. Dopuštali smo mu da izmišlja, da govori drugačije o događajima koji su prethodili našem rođenju, mada mu je s vremenom sve teže polazilo za rukom da uspe da ulepša izvesna traumatična poglavlja čiji smo svedoci bili i sami.

Otac je star. Nema karakter starca, zbog toga i bude besan. Drugo je bilo ono vreme kad je bolje podnosio viski i vino i uvijao sva familijarna okupljanja u prekrivač od gustog dima. Od kada je bolest počela da ga steže, svaki put kad bi pokušao da napravi korak ili da izgovori reč, počeo je da iste one priče koje je uvek pričao pripoveda na drugačiji način do te mere da bi vam se činilo da slušate neku drugu osobu. Kako se često dešava starim ljudima, potpuno bi utonuo u univerzum sopstvenog detinjstva, i dečak koga je ranije opisivao kao Haklberija Fina, lukavog i odvažnog vragolana koji se probijao svuda bez ikakve muke kroz oskudicu ratnog i posleratnog perioda, sada se razotkriva, kroz portret kojim se predstavlja u starosti, kao napušteno stvorenje koje je uspelo da preživi ali obeleženo dubokim ranama.

Sada sam shvatila, sa izvesnom uznemirenošću, da je recimo umro pre nego što je dostigao ovaj stepen ogorčenosti, nikada ne bismo upoznali to drugo ja, tako ljubomorno cenzurisano. Da je

umro ranije, pamtili bismo samo šampiona nadljudske izdržljivosti, kako se on obično predstavljao, čoveka koji se činio nepobedivim. Sada sam već shvatala da je njegova snaga bila isključivo fizička, ne i psihička. Instruisan da prezire slabiće, još kao mali je postao dobar u sakrivanju sopstvenog bola. Kako može neko ko nikada nije pokazao sopstvenu bol da saoseća sa bolom drugih ljudi? Ako je negirao svoju slabost, bilo je to zato što je izlagao riziku nešto tako fundamentalno, nešto poput sopstvenog preživljavanja.

Ovaj čovek u bolničkoj pidžami na tufne, izgleda uplašene životinje, koji je teško disao, došao je prvi put u Madrid 1939. godine, nekoliko meseci nakon završetka rata. Imao je devet godina. Bio je sin kapetana civilne garde lišenog karaktera i majke, izuzetno hladne i autoritativne osobe. Otac je pustio buvu kako se baka jednom prilikom obrušila na muža. Ista ta žena odlučila je da se, kako bi skinula deo tereta sa porodice, oslobodi na neko vreme jednog od svojih sinova i izabrala je srednjeg, mog oca, koji je pored svega bio naporan, drzak, naginjao ka nevolji. Poslala ga je u najmučniji, najnegostoljubljuviji i najrazoreniji grad u Španiji, na koji se ostrvila vojska sveopšte pobune zbog proste činjenice što je bio sedište i amblem otpora sve do dana kada je narod porazila glad i potpuna propast.

Ne znam tačno iz kog mesta je otac jer su baka i deka često menjali prebivalište, ali proučavajući dedinu službu, verujem da dolazi iz Rio Tinta. To sam zaključila na osnovu nekoliko pripadnika civilne straže koji su primali naređenja od njegovog oca. Ta slika me je dovela do druge, do 1971, zato što sam i ja putovala vozom kada sam bila istih godina, sa devet godina, a pratila su me dva čuvara u civilu, iz Avile. Provela sam neko vreme u kasarni mog strica, koji